EL NOSTRE FOLKLORE, LA NOSTRA CULTURA. LITERATURA ORAL DE LA MARINA ALTA

Guillem Ferrer Bolufer

1. Introducció

El folklore es podria definir, a grans trets, com el saber de la gent o del poble. La mateixa paraula ho indica, ja que és la combinació de *folk* (poble) i *lore* (saber). És interessant mencionar que la data de definició del mot *folklore* està perfectament documentada, ja que va ser utilitzat per l'historiador anglès William J. Thoms en una carta al director que va publicar el 22 d'agost de 1846 a la revista londinenca *The Athenaeum* sota el pseudònim d'Ambrose Merton. D'aquesta manera, Thoms proposava utilitzar aquesta nova paraula amb el seu significat etimològic de *saber del poble*, per substituir les denominacions antiguitats populars i literatura popular que s'havien fet servir fins aleshores per designar les maneres, els costums, les pràctiques, les supersticions, les balades, els proverbis, etc. del temps passat (Thoms 1846, apud Oriol 2002: 17).

Per un altre costat, cal tindre en compte que l'etnopoètica és una part del folklore que té una gran importància i una gran finalitat, tant antigament com en l'actualitat, dins la societat i, possiblement, siga la branca més estudiada. Segons Heda Jason (1977), l'etnopoètica és "un art verbal realitzat per executants amb talent en un procés d'improvisació". Tot plegat, es podria definir com la branca del folklore que investiga les manifestacions artístiques de base verbal que produeix la gent (Oriol 2002: 38-39).

També és interessant mencionar que l'etnopoètica, originàriament, estudiava les llegendes, les rondalles, els refranys, les endevinalles, les anècdotes, els grafits, els acudits, i gairebé qualsevol gènere que tinguera la particularitat d'haver estat transmés de forma oral. Però, en l'actualitat, s'ha ampliat aquest camp, ja que vivim en una societat en la qual els mitjans de comunicació i el ràpid creixement tecnològic,

així com el fàcil accés de qualsevol persona a l'educació, moltes de les formes d'expressió populars es transmeten per Internet, però també per carta, fotocòpia, fax, etc. (Oriol 2002: 38-39).

Per això, si valorem tots aquests aspectes, podem arribar a la conclusió que qualsevol material que es considere etnopoètic també és literatura, una literatura oral que té les seues particularitats. La diferència principal entre la literatura oral i la literatura escrita, a més de la forma de representació i del context en el qual s'utilitzen, és la variabilitat que tenen. Mentre que la literatura escrita no varia al llarg del temps, la literatura oral sí que ho fa, ja que depenent del context o de qui extregues el material, pot tindre una duració o una altra, incloure o no certs elements o expressions, etc. No obstant això, el significat final que té cada forma d'expressió en concret sol ser la mateixa independentment de qui la conte i de com ho faja.

En aquest treball es poden trobar algunes de les formes d'expressió oral que encara viuen a la comarca de la Marina Alta, situada al nord de la província d'Alacant, al País Valencià. No he volgut tancar els temes o els gèneres abans del seu desenvolupament i, durant la realització de l'entrevista amb els informants i la posterior recopilació del material que m'han facilitat, m'he adonat que tinc al meu abast molta informació que també es pot considerar com a material folklòric o etnopoètic, com poden ser els jocs populars i tradicionals. És important saber que alguns dels informants són gent gran, descendents d'una societat pràcticament agrícola i sense recursos, a més de no haver crescut en un món tan globalitzat ni amb tantes tecnologies. Moltes d'aquestes persones pràcticament no han estudiat, ja que deixaven l'escola de ben xicotets per anar a treballar i poder ajudar econòmicament a les seues respectives famílies.

Per aquest motiu, he intentat realitzar les entrevistes de la forma més espontània possible perquè, com he mantingut amb tots una conversació prèvia a l'enregistrament per valorar si eren vàlids/es per ser informants, he pogut comprovar que molts d'ells no sabien què els estava explicant quan els definia els gèneres però després, durant el transcurs de la conversa, he sigut conscient de que realment sí que tenien molts coneixements i em podien facilitar molta informació, tot i que en un primer moment ells o elles es consideraren incompetents per

a ajudar-me en aquesta tasca.

D'aquesta manera, he pogut comprovar que la majoria de les persones amb les que he parlat coneixen moltes formes d'expressió, però que la definició que ells/es tenen en ment és diferent de la que ha estat documentada per molts estudiosos i experts en la matèria. Un exemple clar d'això és el d'anomenar "cuento" a una rondalla o una llegenda, mentre que una rondalla moltes persones consideren que és l'acció d'anar a rondar pel poble amb alguna finalitat.

Seguint amb la metodologia, he de dir que he realitzat el mateix tipus d'entrevista a tots, la qual es considera, segons Manel Català (2000), una entrevista no dirigida, ja que l'he portat endavant d'una manera més espontània, sense seguir un guió estricte i tinguent com a intenció principal extraure la màxima informació possible per, posteriorment, classificar-la i valorar quines parts són transcendents per incloure-les en un treball d'aquestes característiques i quines no ho són.

A més, he de comentar que prèviament a l'entrevista ja havia parlat amb els/les informants i amb gent del seu voltant que els/les coneixia i que m'han aconsellat que parlara amb ells o elles. D'aquesta manera he pogut comprovar abans de fer l'entrevista que eren vàlids o vàlides per ajudar-me en aquesta tasca i ja sabia més o menys com encarar la posterior entrevista, la qual vam concertar després d'haver tingut un primer contacte directe.

Després, únicament ens hem reunit en el lloc (residència particular dels informants en tots els casos) i l'hora acordats per parlar i acabar de tancar el que seria l'entrevista directa i l'enregistrament de les veus o la recollida, per altres mitjans, del material etnopoètic que aquí s'inclou.

2. Objectius

L'objectiu d'aquest treball és recopilar algunes de les moltes formes d'expressió oral que encara es conserven en la comarca de la Marina Alta per, posteriorment, transcriure-les seguint un model lingüístic més normalitzat però respectant al màxim els trets dialectals dels informants, així com algunes expressions literals que, en cas de modificar la forma

de dir-les o d'escriure-les, perdrien tot el seu sentit o significat.

D'aquesta manera, el que pretenc és donar constància per escrit de la importància de la literatura oral en tots els seus aspectes i, al mateix temps, recopilar tota aquesta informació que sempre s'ha transmès per via oral i, per tant, no es conserven molts documents escrits en els quals es conten i s'evidencie el seu significat social i la repercussió que han tingut al llarg de la història.

Aquestes formes d'expressió oral tenen la particularitat d'haver estat transmeses de generació en generació i amb diferents finalitats, que poden ser tant lúdiques com educatives. Per tant, tenen una funció social i serveixen per explicar fets imaginaris, però també reals, i així donar constància dels perills de la societat i dels nous elements que s'hi insereixen.

No obstant això, no vull deixar de mencionar que la transmissió de tot aquest material s'ha anat perdent com a conseqüència del ràpid creixement de les noves tecnologies i del sistema globalitzador que n'ha facilitat l'accés. Per això, un altre objectiu d'aquest treball podria ser el d'apropar els joves a la realitat que els envolta, és a dir, fer-los prendre consciència de la importància que tenen i han tingut aquestes formes d'expressió per a la societat en la qual vivim o han viscut els nostres avantpassats.

Tot plegat, l'objectiu principal d'aquest treball de camp és recopilar qualsevol tipus d'element tradicional propi de la Marina per així després transcriure'l i donar constància de la seua presència i del seu valor social.

3.- Descripció i distinció dels diferents gèneres etnopoètics

A continuació, faré una descripció dels diferents gèneres etnopoètics representats en el present treball a partir de les definicions incloses per Carme Oriol al manual *Introducció a l'etnopoètica*, 2002.

He de comentar que, tot i que he realitzat algunes modificacions a l'hora de redactar, he respectat al màxim el contingut, així com les

paraules utilitzades per l'autora.

LA RONDALLA

Rondalla d'animals: segons Oriol (2002: 54-55), la definició del gènere de la rondalla d'animals no és massa clara, ja que la característica de tindre un protagonista animal no li és exclusiva. No obstant això, l'estudiosa considera que es podria definir com una narració amb una estructura molt simple, d'un únic episodi, que presenta una confrontació d'enginy entre dos animals, entre els quals podem diferenciar clarament el murri de la víctima (Oriol 2002: 54-55).

D'aquest gènere he recollit quatre exemples de tres informants.

Rondalla d'enginy: en aquest tipus de relat es ressalten característiques pròpies del humans com l'enginy, la intel·ligència, la paciència... En aquestes narracions l'heroi o la heroïna tenen com a antagonistes éssers humans que posseeixen atributs inherents a la seua pròpia condició humana. Des del punt de vista formal, algunes rondalles d'enginy contenen un fragment en forma d'endevinalla on es planteja un enigma que ha de ser resolt (Oriol 2002: 59).

Per aquest gènere he recollit una mostra d'un informant.

La bertranada: és una narració protagonitzada per una col·lectivitat de beneits que desconeix les lleis més elementals del funcionament de la realitat. Moltes vegades és utilitzada pels habitants d'un poble per ridiculitzar els veïns del poble del costat (Oriol 2002: 62).

D'aquest gènere he recollit quatre exemples de tres informants.

La contarella de beneits: és una narració protagonitzada per un únic personatge beneit en un món de gent intel·ligent (Ibídem).

D'aquest gènere he recollit dos mostres de dos informants.

LA CANÇÓ

El **romanço** està format per versos amb censura central i, per tant, amb dos hemistiquis. Té una rima assonant (Oriol 2002: 103).

Per aquest gènere he recollit dos mostres d'un informant.

La cançó de treballada: eren uns cants que solien tindre forma de corranda improvisada, però també podien tindre forma de romanço i, segons la tasca que es realitzara, s'interpretaven individualment o col·lectivament. N'hi havia de segar, de llaurar, de batre...

Durant l'època preindustrial era costum acompanyar la realització de tasques agrícoles amb cants (Oriol 2002: 108).

Per aquest gènere he recollit dos mostres d'un informant.

La cançó de capta: és una cançó que està vinculada a l'activitat de captar. Segons qui siguen els protagonistes o quina siga la celebració festiva en què es realitza la capta, la cançó rep noms diferents: cançó de pandero, aguinaldo de Nadal, caramella de Pasqua o corranda de quinto (Oriol 2002: 110).

Per aquest gènere he recollit una mostra d'un informant (vid. pàg. 41).

L'aguinaldo de Nadal: propi del País Valencià (especialment de la Marina), era una cançó interpretada per colles de xiquets o de joves que recorrien els carrers i les cases durant la vesprada de Nadal per recaptar menjar i dolços (Oriol 2002: 111).

Per aquest gènere he recollit quatre mostres d'un informant.

La caramella de Pasqua: era una cançó que les colles de joves i adults interpretaven el dissabte de Pasqua. Eixien a partir de mitjanit i anaven de casa en casa, il·luminant-se amb un fanal; també portaven una cistella grossa per posar-hi tot allò que els donaven: ous, fruita, diners... Les caramelles, amb el temps, han evolucionat i han arribat a tindre una estructura literària i musical bastant complexa que ja no té res a veure amb l'estructura de

corranda (Oriol 2002: 112).

Per aquest gènere he recollit dos mostres d'un informant.

LA LLEGENDA

La llegenda narra fets extraordinaris que s'insereixen en el sistema de creences de la comunitat que els explica. És un relat creïble i, a més, dóna pautes de conducta a les persones que viuen en una determinada comunitat.

S'ha de tindre en compte també que una llegenda ha de seguir més o menys un fil narratiu, tindre un protagonista i estar situades en un lloc concret.

La base real sobre la qual es formen les llegendes fa que aquests relats reflectisquen les característiques socials, geogràfiques, culturals, religioses... de l'entorn més proper. Es poden diferenciar diferents tipus de llegenda (Oriol 2002: 69-70).

Dins del gènere de la llegenda, he volgut diferenciar dos tipus en funció de la temàtica del material recollit:

Llegenda religiosa: aquest tipus de llegenda es caracteritza per la seua temàtica religiosa i per intentar explicar l'origen dels sants i dels patrons d'un poble o d'una ciutat. També relaten experiències relacionades amb les divinitats i les seues conseqüències.

Per aquest gènere he recollit cinc mostres de tres.

Llegenda d'ànimes: la temàtica d'aquestes llegendes està relacionada amb esperits. S'utilitzaven i s'utilitzen majoritàriament per crear temor i infondre respecte cap a les conseqüències de burlar-se dels advertiments divins, sobretot dels que es donen en dies senyalats del calendari.

Per aquest gènere he recollit dos exemples de dos informants.

EL RELAT SOBRE EXPERIÈNCIES REALS

És un tipus de relat que es basa en fets reals i té un caràcter biogràfic o històric. El seu component altament realista fa que aquestes narracions tracten temes que estan molt directament relacionats amb les experiències viscudes pels narradors al llarg de la seua vida (Oriol 2002: 80).

> **El succeït:** explica un esdeveniment que ha tingut lloc en la comunitat del narrador i que és recordat especialment pel seu caràcter sorprenent, pel seu dramatisme, o per la curiositat de la situació creada. Els succeïts tracten temes que tenen a veure amb enganys, accidents, crims, fets curiosos, etc. (Oriol 2002: 80).

Per aquest gènere he recollit una mostra d'un informant.

LA FÓRMULA

La fórmula és un mot o una expressió breu que admet poca possibilitat de variació. És un gènere no-narratiu i dins d'aquest grup s'hi poden trobar altres subgèneres com són el motiu local, la fraseologia, l'endevinalla, l'enigma, la fórmula de fonació i la fórmula rimada (Oriol 2002: 89).

D'aquest gènere he recollit setanta-vuit mostres del mateix informant.

> **El motiu local** és la forma alternativa que la gent utilitza, en lloc del nom real, per designar un referent conegut. Es tracta de denominacions que poden atribuir-se a una determinada persona, a una família, als habitants d'un poble, d'un país, etc., i que no tenen necessàriament una connotació despectiva. Els motius aplicats a persones reben la denominació de "renom" o "sobrenom", i quan té un caràcter pejoratiu el de "malnom" (Oriol 2002: 89).
>
> Per aquest gènere he recollit vint-i-dos exemples del mateix informant.
>
> **L'endevinalla** és una fórmula que planteja un enigma que ha de ser resolt. És una mena de trencaclosques verbal (encara que n'hi ha que s'expressen de forma gràfica) i es caracteritza perquè, mitjançant un llenguatge metafòric, mostra l'enginy d'aquell qui fa la pregunta i, al mateix temps, suposa un repte intel·lectual per a l'audiència (apud Oriol 2002: 94).
>
> Una endevinalla és essencialment una comparança entre la resposta (que en principi es desconeix) i allò que es descriu en la pregunta (Oriol 2002: 94-95).
>
> Per aquest gènere he recollit vint-i-dos exemples del mateix informant.

4. Presentació dels informants

Nom de l'informant: **Bernat Ferrer Crespo**

Data de naixement: 06-11-1960

Sexe: masculí

Ocupació: funcionari

Lloc de naixement: Dénia

Lloc de residència: Ondara

Primera llengua: català

Material facilitat: Traça i Manya; els desculats; les raboses de Dénia i Xàbia; els motius locals.

Nom complet: **Teresa Miralles Garcia**

Data de naixement: 12-12-1927

Sexe: femení

Ocupació: ama de casa jubilada

Lloc de naixement: Ondara

Lloc de residència: Ondara

Primera llengua: català

Material facilitat: la raboseta de Pamis; el sapet manyet.

Nom complet: **Salvador Álvarez Vicens**
Data de naixement: 01-02-1965
Sexe: masculí
Ocupació: professor
Lloc de naixement: Ondara
Lloc de residència: Ondara
Primera llengua: català
Material facilitat: els berbenots; els polls; Pepito Estarca.

Nom complet: **Salvador Alcaraz Orpi**
Data de naixement: 30-03-1934
Sexe: masculí
Ocupació: jubilat
Lloc de naixement:
Lloc de residència: Els Poblets
Primera llengua: català
Material facilitat: el Diví Salvador de Mira-Rosa.

Nom complet: **Maria Josefa Bolufer González**
Data de naixement: 01-12-1959
Sexe: femení
Ocupació: mestressa de casa
Lloc de naixement: Ondara
Lloc de residència: Ondara
Primera llengua: català

Material facilitat: l'origen de La Mare de Déu de la Soledat d'Ondara; l'arrossegament i la cremada de la imatge de la Mare de Déu de la Soledat d'Ondara; l'Animeta Santa; Tonico el de Beniarbeig.

Nom complet: **Salvador Bolufer**
Data de naixement: 21-07-1953
Sexe: masculí
Ocupació: escriptor i poeta satíric
Lloc de naixement: Pego
Lloc de residència: Pego
Primera llengua: català
Material facilitat: l'aparició de l'Ecce-Homo a Pego; el miracle del pou de Pego; els jocs populars fer harca, tronqui i sencera.

Nom de l'informant: **Alejandro Oliva Rodríguez**
Data de naixement: 08-12-1992
Sexe: masculí
Ocupació: estudiant
Lloc de naixement: El Verger
Lloc de residència: El Verger
Data de l'enregistrament:
Primera llengua: català
Material facilitat: la nit de les Ànimes

Nom complet: **Robert Miralles i Cebrià**
Data de naixement: 01-04-1957
Sexe: masculí
Ocupació: professor

Lloc de naixement: Ondara

Lloc de residència: Ondara

Primera llengua: català

Material facilitat: les figues de Verdal d'Oriola; el Colomí i la Colomina. També ha estat l'informant de totes les cançons i les endevinalles, les fórmules i gairebé tots els jocs populars (exceptuant els anomenats fer harca, tronqui i sencera)

5. Material etnopoètic de la Marina Alta

La Marina Alta és una comarca central del País Valencià. Té una gran part de costa però també hi podem trobar extensos terrenys muntanyosos i grans zones d'horta, on predomina majoritàriament el cultiu de tarongers, però també és present el cultiu d'ametlers i de vinya. És una comarca on encara té una gran importància l'agricultura i la ramaderia i es conserven moltes activitats tradicionals.

La llengua que es parla és el català i, concretament, la seua variant dialectal anomenada valencià septentrional, encara que hi ha zones que tenen característiques pròpies del valencià mallorquí, com en la Vall de Gallinera.

La Marina Alta limita al nord i a l'est amb la mar Mediterrània, a l'oest amb el Comptat, al sud amb la Marina Baixa i al nord amb la Safor.

5.1. Llegendes

El Diví Salvador de Mira-Rosa

(Llegenda religiosa. Informant: Salvador Alcaraz Orpi)

Navegava per la mar un vaixell que transportava la imatge del *Diví Salvador*. De sobte, es va girar un temporal molt fort i el capità va haver de dir:

- Si aconseguim eixir a un lloc segur, deixarem la imatge i allí es

quedarà.

Llavors, el temporal va parar, i en una barqueta van posar la imatge i la van traure, arribant així a parar a la pedra, que és el senyal que indica el lloc on va eixir el sant.

El capità del vaixell va posar el genoll sobre la pedra i aquest es va quedar marcat. És per això que, des d'aquell moment, la gent anava fins a la pedra per posar el genoll i ser beneïts pel Salvador.

La pedra originàriament es trobava dins d'un canyar, rodejat per un munt de violetes que no s'acabaven mai. El canyar, posteriorment, es va cremar tot, exceptuant les flors que vorejaven la pedra.

Cal tindre en compte també que durant la Guerra Civil, cap a l'any 1936, la imatge del *Diví Salvador* va ser arrossegada pel poble i cremada, salvant-se només la mà dreta i un tros menut de la creu. Uns anys després, entre el 1943 i el 1944, el capellà local En Pedro, va ordenar la creació d'una nova imatge, la qual asseguren que no és tan espectacular com l'original.

L'origen de La Mare de Déu de la Soledat d'Ondara

(Llegenda religiosa. Informant: Maria Josefa Bolufer González)

Antigament, quan es viatjava en diligències, venien a passar les vacances d'estiu a Ondara una família de Madrid i sempre portaven un llenç de la Mare de Déu de la Paloma, patrona de Madrid. Però moltes voltes els atracaven pel camí, i van agafar por de que els furtaren el llenç, així que van construir ells mateixos una imatge. Quan la portaven cap a Ondara, van aparéixer pel camí uns bandolers i es van emportar la imatge i tot el que portava la família.

Llavors, quan van arribar a Ondara, tots estaven molt disgustats perquè no havien portat ni el llenç ni la Verge i, per tant, no hi havia imatge per fer la festa. Per això, estant un dia el matrimoni comentant-ho, algú toca la porta de sa casa i en obrir van veure que era un senyor, el qual els va dir:

- Vostés volen que jo vos faja una imatge i que es quede ací?

Les persones van acceptar, però l'home els va posar una condició:

- Vostés deixe'm una habitació i posen menjar i aigua suficients per a un mes. No em toquen la porta, no m'òbriguen, no vulguen saber res. Dins d'un mes, només faja un mes, vostés òbriguen la porta i jo ja me n'hauré anat.

Quan va passar un mes, obriren la porta i aquell senyor ja no estava, mentre que sí que estava la Verge de la Soledat, la primera que va hi haure a Ondara.

L'arrossegament i la cremada de la imatge de La Mare de Déu de la Soledat d'Ondara

(Llegenda religiosa. Informant: Maria Josefa Bolufer González)

Durant la Guerra Civil, per aquesta zona estaven els anomenats "rojos", formats per gent que venia de fora, de diferent procedència però amb les mateixes idees. Entre altres coses, estaven en contra de l'església i de la religió.

Van traure la imatge de la Mare de Déu de la Soledat del convent, li van tirar gasolina, la van encendre i la van arrossegar tot el poble fent burla, amb la intenció de que tothom se n'assabentara. Al principi costava d'encendre però a força de tirar-li gasolina i arrossegar-la, van aconseguir cremar-la gairebé per complet.

Més endavant, dos dels principals partícips van sofrir les seues conseqüències. Un d'ells, que vivia a Beniarbeig, va morir arrossegat per un camió quan tornava cap a casa amb la seua motocicleta. L'altre home, en canvi, va morir al seu llit mentre cridava escandalosament que es cremava.

L'aparició de l'Ecce-Homo a Pego

(Llegenda religiosa. Informant: Salvador Bolufer)

Dos pelegrins arriben demanant hostalatge a l'antic hospital de la Vila, que allotjava a malalts, pobres i pelegrins, i se'ls assigna una

habitació perquè pogueren passar la nit.

L'endemà, els viatgers no eixien de l'habitació i l'hostaler va trucar a la porta en repetides ocasions però ningú va contestar. Per això, va decidir avisar a les autoritats locals, els quals van poder comprovar que no es rebia cap contestació de l'interior de la cambra.

El manyà que els acompanyava va obrir forçosament la porta i es van adonar que les finestres estaves tancades i que els peregrins no hi eren, mentre que allí dins només restava una imatge resplendent coberta amb una capa roja. Aquesta imatge pertanyia al *Santíssim Ecce-Homo*.

Immediatament, el futur patró de Pego va ser traslladat a l'església del poble, però l'endemà va tornar a aparèixer a la mateixa habitació de l'hostalatge. El mateix va ocórrer durant els pròxims dies, fins que la gent va deduir que aquell era el lloc elegit per la divinitat per a construir el santuari on es custodia el sant.

El miracle del pou de Pego

(Llegenda religiosa. Informant: Salvador Bolufer)

Cap a l'any 1937, en plena Guerra Civil, uns xiquets estaven jugant en un solar ubicat al carrer Sant Llorenç, a espatlles de la capella, on hi havia un pou abandonat cobert arran de terra amb una canyissos i unes fustes. De sobte, un d'ells va trencar part de les canyes que cobrien el pou i va caure dins.

Els seus amics se'n van anar corrent a demanar ajudar i algunes persones que els van sentir cridar van acudir ràpidament al lloc de l'accident espantats i amb poques esperances de salvar el xiquet. Però, en arribar allí, contemplaren bocabadats que aquest estava assegut fora del pou, completament remullat, pàl·lid, i mig desmaiat i, quan li preguntaren com havia eixit, va contestar: "un home molt moreno que portava una capa roja, amb una canyeta a la mà, m'ha tret de dins de l'aigua. No sé com ha passat, però quan he obert els ulls, l'home ja havia desaparegut". Ningú no va dubtar de qui fou el salvador del xiquet. Segons diuen, era un refugiat de guerra madrileny, de qui es comenta que encara viu, i que tots els anys assisteix d'incògnit a la processó.

La nit de les ànimes

(Llegenda d'ànimes. Informant: Alejandro Oliva Rodríguez)

Una vegada, per Tots Sants, un home del poble se'n va anar a treballar al bancal cap allà les 6 del matí. Quan hi va arribar encara era de nit i allí, entre dos tarongers, va veure dos ombres que l'estaven mirant. Estava un poc atemorit, però l'home es va apropar a elles i aquestes l van preguntar l'hora. Ell li va contestar que eren les 6 del matí, i les ombres li van dir que encara era de nit i que no deuria d'estar allí. De sobte, hi van desaparèixer.

L'home es va espantar i se'n va tornar cap a casa i es va asseure al sofà a esperar fins que es fera de dia. Però es va dormir i ja no es va tornar a despertar mai més.

L'Animeta Santa

(Llegenda d'ànimes. Informant: Maria Josefa Bolufer González)

Es coneix que, fa molt de temps, un xic que vivia passant el cementeri d'Ondara festejava amb una jove del poble i acostumava a anar a veure-la sempre que podia.

Però, un dia de tants, va anar cap al poble sense pensar que aquella era la Nit de les Ànimes i estava totalment prohibit estar pel carrer quan es feia fosc. Se li va fer tard al xic i, per avançar camí i arribar més prompte a casa, va decidir anar per dins dels horts que vorejaven el camí.

Quan ja es trobava gairebé a l'altura del cementeri, va notar que algú l'agafava de la camisa i no el deixava avançar. Així que es va pensar que l'Animeta Santa l'havia agafat, i es passar la nit dient: "Per favor, Animeta Santa, solta'm, que me'n vull anar a casa", però no el va soltar.

L'endemà, quan va eixir el Sol, va veure que realment allí no hi havia ningú, sinó que havia estat tota la nit enganxat en un esbarzer.

5.2. Rondalles

Traça i Manya

(Rondalla d'enginy. Informant: Bernat Ferrer Crespo)

Un pare va manar al seu fill que l'endemà anara al bancal d'ametlers que tenien a la muntanya i arreplegara tota la brosta que s'havien deixat després de podar els arbres. El fill li digué a son pare que eixa era molta faena per a ell a sol i que acabaria massa tard, i eixa vesprada ja havia quedat amb els amics. El pare li va dir que s'alçara prompte de matí i començara la tasca, que ja anirien Traça i Manya a ajudar-lo.

L'endemà, quan el pare tornà a casa a l'hora de dinar, i veié el fill, li preguntà si havia acabat el treball, i el fill li digué que sí, que ho havia fet tot, però ell sol, que Traça i Manya no havien anat. I son pare li contestà que si havia fet el que ell li havia encomanat és perquè Traça i Manya sí que l'havien ajudat.

Els desculats

(Bertranada. Informant: Bernat Ferrer Crespo)

El poble de Xàbia tenia enveja del de Dénia perquè aquests tenien la cara més bonica del Montgó, la més verda i humida. I ells, al contrari, tenien la part més seca i pelada.

Per canviar aquesta situació, se'ls va ocórrer fer unes cordes ben grosses i llargues, amb les quals lligarien la muntanya i li donarien la volta. Quan van tindre les cordes fetes i abraçades al Montgó, anaren tota la gent del poble, grans i menuts, i es posaren a estirar per així girar-lo. Però les cordes no van resistir i es trencaren i van caure tots de cul. Des de aleshores, a la gent de Xàbia se'ls coneix com "Els desculats".

Els berbenots

(Bertranada. Informant: Salvador Álvarez Vicens)

En la zona de la Marina, sempre s'havia utilitzat la paraula ball per designar la nit de música en directe per al divertiment del poble. Però un any, al llibre de festes d'Ondara, per primera vegada es va utilitzar el

substantiu castellanitzat "berbena" per referir-se a la nit del ball.

A Pedreguer, el poble del costat, mai s'havia sentit aquesta paraula i, quan la van llegir al llibre de festes del poble veí, van dir:

- Collons, a Ondara fan una cosa nova que es diu Berbena.

Així que van arribar d'amagats a Ondara i, sense deixar-se veure, van començar a investigar per descobrir que era això de la "berbena". Quan ho van veure es van adonar que en realitat era un ball normal i corrent amb tres músics dalt de l'escenari i el poble ballant. Immediatament, se'n van tornar a Pedreguer i van dir:

- Nosaltres, quan arriben les festes del poble, quan arribe Sant Bonaventura, en compte de tres músics en portarem cinc.

I, com que hi havia més músics, ho van anunciar al llibre de festes com a "Gran Berbenot". Des de llavors, els d'Ondara es reien dels de Pedreguer per ser uns "berbenots".

Els polls

(Bertranada. Informant: Salvador Álvarez Vicens)

A principis del segle XX, la Comissió de Festes d'Ondara, seguint l'ordre del rector local, consideren oportú demanar a tots els veïns del poble una certa quantitat d'ous perquè els portaren a la parròquia i així poder vendre'ls i recaptar diners per poder subvencionar les festes.

D'aquesta manera es va fer, i totes les famílies del poble van contribuir en la donació dels ous per tal que la comissió de festes, amb el permís del rector, els venguera a altres pobles per aconseguir els diners necessaris. Però, tant es voler esperar per veure si pujava suficientment el valor dels ous i així traure el màxim benefici que, quan van voler fer-ho, els pollets ja havien nascut i es van quedar sense guanyar res.

Les raboses de Dénia i Xàbia

(Rondalla d'animals. Informant: Bernat Ferrer Crespo)

Pel camí de les Planes, que va de Dénia a Xàbia, anaven dos raboses, l'una en direcció contrària l'altra. Quan estaven a punt de creuar-se, de sobte, entre els matolls, ix corrent un conill, i les dos raboses arranquen embogides darrere d'ell, fins que una de les dos l'agafa.

L'altra rabosa, quan hi arriba, li pregunta a la que tenia el conill:

-Escolta, tu d'on eres?

I aquesta li respon, obrint la boca tota orgullosa ella:

- Jo? De Xàbia.

I, en dir això, solta la presa i l'altra rabosa agafa el conill. Aleshores, la rabosa de Xàbia li pregunta a l'altra:

- I tu, tu d'on eres?

I aquesta, pressionant les dents i sense soltar la presa li contesta:

- Jo? De Dénia!

Tonico el de Beniarbeig

(Contarella de beneits. Informant: Maria Josefa Bolufer González)

Tonico de Beniarbeig festejava amb Visantica d' Ondara, que vivia amb sa mare. Un dia Tonico estava en casa de la xicota i començà a ploure, amb trons i llamps, i la mare d'ella li va dir que es quedara a sopar, a veure si calmava la tempesta.

La mare i la filla anaren a la cuina, i quan van eixir Tonico no estava. El cridaren, miraren per tota la casa, i Tonico no aparegué.

Al cap d'una hora, toquen a la porta, obrin i allí estava Tonico, tot fet un remull, xopat de dalt a baix.

- Xico, Tonico, què t'ha passat? D' on vens?

I Tonico respon:

- He anat a casa a dir que no aniria a sopar.

Les Figues de Verdal d'Oriola

(Contarella de beneits. Informant: Robert Miralles i Cebrià)

Això diuen que era un matrimoni que tenia tres xiquetes. Passaven molta fam i necessitat perquè els pares estaven malament econòmicament. Dins d'un corralet que hi havia en la casa, tenien una figuera molt gran, que feia una fruita molt bona, i van pensar de collir la bona fruita i portar-la a vendre dins d'una panereta molt ben presentada.

Enviaren a la filla major, per ser la més espavilada, i anant cap al poble, pel camí, es va trobar una velleta que li va preguntar:

- Què portes, xiqueta, en la panereta?

I ella li contestà de mala manera:

- Bonyigues, senyora, bonyigues!

I continuà caminant. La velleta era una fada que en bonyigues les figues li tornà.

Quan arribà al poble, la xicona es va posar a pregonar:

- Dones, figues de Verdal d'Oriola! Dolcetes com el sucre, com la mel! Isquen i les provaran.

Llavors, una de les dones li va dir:

- A vore-les, a vore-les!

I ella, la panereta li destapà, amb la gran sorpresa que figues no hi havia, sinó que eren bonyigues.

La dona, enfadada, va començar a dir-li:

- Poca-vergonya, mala xiqueta, aixina me l'havies de pegar!

Plorant, sense res, la xicona a casa va tornar.

Després, la segona filleta va provar sort, amb el mateix resultat i a casa sense res va tornar. La més xicoteta va dir als seus pares que ella volia anar, i a la mateixa velleta pel camí es va trobar.

La velleta li preguntà:

- Què portes en la panereta, xiqueta?

- Figues, iaia, i molt bones. Les vol tastar?

- No, gràcies, xiqueta, aixina se te tornaran.

Al arribar al poble es va posar el recapte a pregonar, i la gent li deia:

- Altra vegada per ací?

La xicona contestà:

- No, senyora, jo mai he estat ací, és la primera vegada que vinc. Porte unes figues com mai vosté ha vist. Prengue'n una, tasten-la i voran que bones són.

D'aquesta manera una dotzena aquella dona s'emportà i així van anar comprant-li'n, comprant-li'n, i la panereta no es buidava mai, i a ella les butxaquetes se li van omplir de diners.

A casa contenta se'n va tornar i d'aquesta manera comprà bona cosa de menjar. I és que, en la veritat i la noblesa, el seu premi va trobar.

El Colomí i la Colomina

(Rondalla d'animals. Informant: Robert Miralles i Cebrià)

Això diuen que era una parella de colomets, que dalt d'un gran pi el seu niuet van fer.

Tenien tres ouets: un blanquet, un roget i un negret. D'ells van eixir tres colomets, un de cada coloret. El Colomí i la Colomina estaven molt contents d'ells i, quan el rabosot se'n va assabentar, el pi va anar a

buscar. Va veure el Colomí descuidat i "¡nyam – nyam!", se'l va menjar.

Des d'aquell dia, el rabosot el pi anava a visitar, i una vegada la Colomina va amenaçar:

- Colomina, Colomina! Si no em dones un colomí, amb la cua et serraré el pi i et menjaré a tu i als teus colomins.

La Colomina li contestà plorant:

- Ves-te'n, dolent, no t'has menjat ja el colomí?

- Res, que res! O me'n dones un o et serre el pi.

I aleshores, la Colomina tanca els ullets i li tirà un fillet.

- Ves-te'n, lladre, dolent, no tornes més!

Al cap d'una setmana, va tornar el rabosot amb la mateixa cançó:

- Dóna'm un colomí o vos menjaré a tots.

La Colomina un altre fillet li donà, dient-li:

- No tornes més, que el que queda no te'l menjaràs.

La Colomina, dalt del pi, no parava de plorar. Per aquell lloc, un gran pardal, que li deien Calacomí, va passar i, al veure a la Colomina amb tan gran pesar, li preguntà:

- Què et passa, Colomina, que estàs tan disgustada?

- Que el rabosot s'ha menjat dos colomins i sé que tornarà a per l'altre - va dir la colomina.

- I tu per què li'ls dones amb lo alta que estàs? Ell ahí dalt no arriba, estigues descansada.

- Ai, Calacomí, em va amenaçar dient-me que amb la seua cua, el pi havia de serrar i, aleshores, a tots mos podria menjar.

- Bova, bova! Com te vas creure això? Tu no saps que el pi, la cua

del rabosot no el pot serrar, que això es fa amb una serra?

- No plores més! Digues-li, quan vinga, que és un assassí i que si vol menjar prou que vinga a la muntanya i em menjarà a mi.

El rabosot al pi va tornar i la Colomina la raó li va fer, i ell amb el cap baix, a la muntanya a buscar al pardal se'n va anar.

Quan el va veure, el Calacomí li digué:

- Què atrevit has sigut! No saps que si vols menjar prou jo estic ací, i no fas desgraciada a una família?

El rabosot contestà:

- Doncs preparat que vaig a menjar-te!

- Deixa'm que em despedisca dels meus. Adéu, germans meus! Adéu, cosins meus! Adéu, amics meus! Adéu per sempre.

Mentrestant, el rabosot contava: "a una, a dos, a ...!". Però, quan anava a dir tres, el Calacomí va alçar el vol i una pedra grossa, que en les urpes portava, a la boca li la va tirar, amb tanta sort que en l'acte el va matar. I aquesta història, així s'ha acabat.

La raboseta de Pamis

(Rondalla d'animals. Informant: Teresa Miralles Garcia)

Fa molt de temps, vivien en la muntanya de Segària una rabosa i un rabosot, el qual feia por, tenia el ulls rojos, les dents llargues i el pèl eriçat. La raboseta, en canvi, era molt bonica i fineta, però era una espavilada. Tenien fam i, com que la rabosa sabia que a Pamis eren festes, se'n van anar cap allà.

En arribar, van sentir tocar les campanes i la rabosa va avisar el rabosot que era l'hora de missa i havien d'aprofitar el moment. Així que, quan van veure que totes les dones del poblet se n'anaven ben arreglades cap a l'església, van començar a fer camí cap a les cases per veure què trobaven.

Quan van arribar a la primera casa, van comprovar que aquesta estava totalment tancada, però la rabosa, aprofitant-se de la seua astúcia, li diu al rabosot que pujarà damunt i entrarà a la casa per la finestra. Una vegada es trobava dins, la raboseta va avançar fins la cuina perquè va sentir una olor que li va agradar molt. Estaven cuinant una Olla (menjar conegut popularment amb el nom de "putxero") i la rabosa la va destapar, va agafar la pilota i se la va menjar sencera. Després, se'n van anar a una altra casa i la raboseta va fer exactament el mateix, sense pensar en el rabosot que estava fora esperant-la. Però, quan ja havia entrat a unes quantes cases, van sentir la gent del poble cridant pel carrer perquè se n'havien adonat que la rabosa els havia furtat totes les pilotes.

Els dos animals van començar a córrer i el rabosot de seguida va desaparèixer però la rabosa, com que tenia la panxa plena, no podia córrer tan ràpid, així que la van agafar i la van cardar amb les graneres.

El sapet manyet

(Rondalla d'animals. Informant: Teresa Miralles Garcia)

Una vegada, una xiqueta estava llavant la roba en una sèquia i li va caure el sabó dins. La xiqueta va intentar traure'l, però no s'arribava al fons, així que es va posar a plorar atemorida per la reacció que tindria sa mare quan li ho contara. De sobte, veu passar un gripau i la xiqueta li diu: "Sapet manyet, trau-me el fuset", però aquest no li va fer cas. Quan va tornar a passar, li ho va tornar a dir, però el "Sapet manyet" continuava sense immutar-se.

La xiqueta estava desesperada, per això, quan per tercera vegada va tornar a passar el gripau, li diu: "Sapet manyet, trau-me el fuset i aquesta nit et gitaràs amb mi". Quan el gripau ho sent, de seguida trau la pastilla de sabó i la xiqueta va poder acabar de llavar la roba.

La xiqueta se'n va anar cap a casa i ràpidament li ho va contar a la seua àvia, plorant i atemorida perquè tenia por de passar la nit amb el gripau. La seua àvia li va dir que no patira perquè ella ho arreglaria tot.

D'aquesta manera, la xiqueta, quan es va fer l'hora, va anar a gitar-se i, quan el gripau va arribar, la xiqueta sentia com aquest enumerava

els escalons que anava pujant: "Ja estic al primer escaló; ja estic al segon escaló; ja estic al tercer escaló, ja estic al quart escaló..." i la pobra xiqueta estava cada vegada més aborronada. Però, quan el gripau va arribar al replanell, no es va adonar que l'àvia estava amagada dins d'una gerra de ceràmica que tenien allà, es va tirar un pet, va rebentar la gerra i va matar al "Sapet manyet".

5.3. Relats sobre experiències personals

Pepito Estarca

(Succeït. Informant: Salvador Álvarez Vicens)

Amb l'arribada del règim totalitari de Franco, després de la Guerra Civil, es prohibeix arreu de tota Espanya el joc amb apostes i es tanquen tots els locals on es practicara.

Al poble d'Ondara, hi ha una coneguda cafeteria, anomenada Cafè Sendra, la qual té un soterrani on, de manera clandestina, es practicaven diferent tipus de jocs amb apostes. Pràcticament tot el poble ho sabia, però ningú deia res perquè sabien que estava totalment prohibit i no volien perjudicar a la gent que regentava aquest local. Es coneixia que un dels habitual jugadors era una xic del poble, Pepito Estarca, un jove pubil fill de pares terratinents amb molts diners, conegut per la seua afició al joc i a la bona vida. Era un malcriat, acostumat a no treballar i a viure de rentes.

Una de les nit, jugant a un dels jocs més populars de Marina, anomenat "Golfet", que consisteix en arribar a la màxima puntuació possible fins a 54, Pepito Estarca s'havia quedat sense diners però, sorprenentment, tenia molt bones cartes, ja que sumava 53 punts, i no volia desaprofitar aquesta oportunitat. Decideix demanar-li al seu contrincant que acceptara un tovalló del bar on posava que si perdia li donaria un sac de pansa de son pare. L'altre jugador va acceptar el repte i la partida va continuar fins el final, amb la mala sort que l'altre jugador sumava 54 punts i, per tant, va guanyar la partida.

Llavors, cap a les 3 de la matinada, tots els participants van acompanyar Pepito fins al seu domicili familiar. Va demanar que

l'esperaren baix, guardant silenci absolut, ja que no volia despertar els seus pares. Mentrestant, de la forma més sigil·losa possible, Pepito va obrir la porta de casa i va pujar fins dalt de la cambra per agafar un dels valuosíssims sacs de pansa de son pare. Cal tindre en compte que en aquella època la pansa era un producte molt car, tant que se l'anomenava l'or negre.

Pepito, sense fer soroll, va pujar fins a dalt, va agafar un sac i se'l va carregar a l'esquena, amb la mala sort que, quan ja estava gairebé baix, va apareixer son pare cridant i veu el seu fill amb el sac i uns homes esperant-lo al carrer. Pepito, molt atemorit, va dir ràpidament:

No passa res, pare, únicament he fet una aposta amb aquests homes perquè deien que jo no sóc capaç de carregar un sac de pansa i baixar-lo per les escales. I no solament sóc capaç d'això, sinó que ara el torne a pujar.

5.4. Cançons

(Informant: Robert Miralles i Cebrià)

Sant Pere en apuros (Romanço)

Dos velletes un bon dia
anaren al cel volant
i en aplegar a la porta
Sant Pere les va parar.
"¿On van vostès, germanetes?,
No mos vinguen destorbant,
pues tenim molta faena
per a tanta gent cuidar".
"Perdone-mos, Pare Pere,
no volíem molestar,
sols busquem una persona

que ja mos està esperant".
"¿Com li diuen, bones dones?
Que jo ja estic escamat
i necessite detalls
per a què puguen passar".
"La Mare de Déu de la Soledat".

"Entreu de presa i volant,
perquè veig que són d'Ondara,
i no digueu que a la porta jo vos he fet esperar.
Perquè encara que és molt santa i bona,
i a mi m'aprecia, formal
em pegarà dos canyades
i em llevarà hasta les claus".

Pepico i la Soledat (Romanço)

Era Pepico d'Ondara
un home seriós i cabal,
molt honrat i molt creient,
amant de la Soledat.
Vivia feliç l'home,
a ningú volia mal,
i transcorria sa vida
treballant i treballant.
Però la vida, que és dura
i que pega colps amargs,
li demostrà a aquell home
que penes hi ha que passar.

Es morí la seua dona,
sense companya està,
i el pobre de nit i dia,
mare quina Soledat!.
Vingué la guerra d'Espanya,
una lluita entre germans,
i un fillet que sols tenia
també allí va acabar.
Més Soledat, mare meua,
ara no la puc guanyar,
m'he fet ja massa vellet
i ningú em vol ajudar.
Vengué els trossets que tenia,
"pues" havia de menjar,
i el pobre de nit i a soles,
mare quina Soledat!.
Va a parar en el "asilo",
pues no tenia on anar,
i es lamentava per sempre,
però quina Soledat!.
Es posà el pobre malalt,
i ja veia el final,
en moriré ben "asoles",
ningú m'acompanyarà.
De nit i quan ja expirava,
una dona l'acompanya,
i ell en la seua mirà,

nota que el dolor li passa
¿Quina bona dona és
que encara de mi s'apiada?
Sense extrems i amb molta calma,
Pepico per fi s'acaba,
i al cap d'uns pocs moments,
ell notà que se n'anava,
volant amunt i amunt,
més alt que una gran muntanya,
creuant espais siderals,
i amunt i amunt que pujava.
Quan aplegà a una porta,
d'una bellesa tanta,
que es quedà el pobre "assustat".
Una veu al va cridar,
"Pepico que ja t'esperen,
passa dins a descansar".
I el pobre poc a poquet,
sempre més meravellat,
s'encontra de prompte front
a una divina "beldad".
Pepico ja no em coneixes?
Jo sóc la teua Soledat,
jo et seguia en la terra
i molts dies te cuidà,
quan estaves en la "silo",
ara en mi sempre estaràs.

I ell botant de goig,
i ple de felicitat,
començà a pegar crits:
"Sóc el més feliç del món,
JO JA TINC LA SOLEDAT".

Cançó republicana (Cançó de treballada)
El comerciant de l'ametlla
De l'embut i del drap
Que són els que més fort s'ho han pres
Són els que més fam han passat
Vota, vota, ciutadà
Vota, vota al Partit Republicà

Cançó de Nadal (Aguinaldo de Nadal)
La nit de Nadal,
La missa del gall
m'encontre un xiquet
per baix del portal.
Sa mare el crida,
Li dóna de mamar,
Silencio, Señores!
Que vaig a cantar
Una cançoneta de molta primor
Per baix les teulades
Raïm de pastor
Raïm de pastor

Aguinaldo (Aguinaldo de Nadal)
L'aguinaldo de Martínez,
Doneu-me panses i figues,
Un rastre de botifarres
I l'altre de llonganisses

Pissipissiganya (Caramella de Pasqua): cançó cantada durant les festivitats de Pasqua per Setmana Santa. Normalment es solia cantar per acompanyar un joc que portava el mateix nom que la cançó.
Pissipissiganya
Oli de la canya
Filla mandoquera
Grana'm esta casa,
No te la puc grana
Que tinc la mà encordà
Qui té l'ha encordà?
*El rei de França
Que balla la dansa
Tinc una gallina blanca que tot ho escampa,
En un tinc una negra
Que tot m'ho arreplega
Tinc un gall
Que fa flautes
Que no són llargues ni curtes
Tinc una güeleta
Dalt de l'enterrat
Amb el monyo arremangat (gat, gat)
*un gat que fa flautes

Ni són llargues
Ni curtes
Mort tu, mort tu
Que caiga la bava sobre tu

Cançó del dia de Nadal (Aguinaldo de Nadal)

El dia de Nadal
Fa el dia curtet,
Les dones s'ocupen
Jugant al burret (x2)
Mig endormiscades
A la plaça van,
Lo primer que busquen
El tros de la carn
Pcncata i cigrons
Es lo principal
Per a la funció
Del dia de Nadal

Fum, fum, fum (Aguinaldo de Nadal)

Al 25 de desembre
Fum, fum, fum (x2)
Ha nascut un Jesuset
Roig i blanquet, roig i blanquet,
Fill de l'àngel de Maria
Que ha nascut en este dia
Fum, fum, fum

Padrí Pollós (Cançó de capta): cançó cantada davant de l'església del poble quan eixien el pare i la mare amb el recent nascut.

Padrí pollós,
El rabo del gos,
La padrina picotina
El padrí picotí
Si no donen confintura
Que es muiga la criatura

La tarana (Caramella de Pasqua): cançó cantada durant les festivitats de Pasqua per Setmana Santa mentre es feia alguna excursió per la muntanya o es jugava a algun joc. Jo mateix també l'he cantada en aquest context.

Un dia de Pasqua
Un xiquet plorava
Perquè el catxirulo
No li s'embolava (s'empinava)
La tarana sí,
La tarana no,
La tarana mare
Que la balle jo

5.5. Fórmules

Pel que fa a les fórmules, abans de començar a enumerar-les, m'agradaria fer una reflexió al voltant d'aquestes.

Durant la realització dels enregistraments, mitjançant una entrevista directa amb els informants, he pogut arribar a la conclusió que la majoria d'aquestes fórmules són considerades pels informants i les informants com a refranys o frases popular. No obstant això, no considere que això siga un error, ni molt menys, ja que jo mateix, en un

àmbit més informal, també anomene refranys a la majoria d'aquestes perquè sempre ho he sentit dir així i és el nom amb el qual la majoria de persones les coneixen.

He fet una distinció de les fórmules recollides i també he dedicat una part als motius locals, on he assenyalat com es coneixen popularment la majoria de pobles de la Marina Alta.

També m'agradaria comentar que, tot i que les endevinalles es consideren un subgènere de les fórmules, he decidit dedicar-li un apartat exclusivament per aquestes, perquè la quantitat de material ho mereix i perquè he volgut donar-li una major importància.

Fórmules de diferent temàtica extretes en la Marina Alta

(Informant: Robert Miralles i Cebrià):

En bona mar, tot home és bon mariner

Qui la muntanya perd, la muntanya guanya

Sense menjar, fa mal treballar

A la plaça no parles massa

Festa de foc, no la veges mai de prop

La bona festa comença la vespra

Si tens fred, arrimat a la paret. D'un forn o un lloc calentet

Cada dia no és festa major

Mira't a tu, i no diràs mal de ningú

Qui res sap, res dubta

Monyo fet, cara llavà, xica templà, nuvi que ve ja no se'n va

Bona nit, que la puça més grossa et pique el melic (Resposta: o a tu que ho has dit).

Fent camí s'arriba a la fi

De bregues i de plets, qui en fuig és el discret

Qui temps té i al temps aguarda, que li posen una albarda

Qui amb vestits gasta massa, té el cap de carabassa

A casa del dolçainer tots són balladors

Qui no arreplega un fresol, no en menja quan vol

No et fies de gaita, quan nit s'afaita

Altes o baixes, per l'Abril són les pasqües

Qui busca, trobarà, si no avui, demà.

Als vells, foc amb ells

Caldera vella, bany o forat

Burro i vell, no et fies d'ell

Pardal que vola, a la cassola

Sant Blai Gloriós, que deixe el meu xic i s'emporte la tos

Codonys collits, per la punta dels dits

La figa, la fava, la fot

En bona mar, tot home és bon mariner

Bona nit, cresol, que la Lluna s'apaga

A la taula i al llit al primer crit

Salut i força al canut

No canvies sendes velles per no velles

Eres més burro que un solc d'herba

Tens el cap més dur que una maça

Eres més burro que un cep

Mon pare m'ha dit que quan vega un gos cagar, no el deixe assossegar

La mangrana: de matí or, al mig dia plata i per la nit mata

A la fira no vages si no tens diners, que voràs moltes coses i no compraràs res

Fórmules referides a pobles
(Informant: Robert Miralles i Cebrià):

Benitatxell, el poble del mig favor
Gata, qui no mossega arrapa
A Pedreguer, la merda va pel carrer
A Pego la peguen
A Ondara corre la vara
Ontinyent, bona pobla i mala gent
A Massamagrell, cadascú va per ell
Palmera, ni paga ni nega. I un que va pagar, el barranc se'l va emportar i a Piles el van trobar
Sempre m'ix per les faves de Cullera
Té més fam que el gos de Sagra
Deixa-lo, que de Gata ve

Fórmules referides als mesos i a les estacions de l'any
(Informant: Robert Miralles i Cebrià):

Març ventós i Abril plujós, fan l'any ric i profitós
Altes o baixes, per l'Abril són les pasqües
A l'Abril, tot ocell fa el seu niu
A l'Abril, cada gota val per mil
Al Gener, tanca la porta i encén el braser
Desembre nevat, bon any per al blat
Quan Febrer riu, el fred reviu
A Febrer, el fred al cap o a la cua l'ha de fer
Al setembre, qui no ha sembrat que sembre

A Sant Joan, bacores verdes i madures són segures
Si pel Novembre trona, la collita serà bona
Si la Candelaria riu, ja estem a l'estiu. I si plora, mig hivern fora
Sant Antoni sempre va amb les barbes blanques
A l'estiu, tot el món viu
De Santa Bàrbara a Nadal, vestim dia per igual

Fórmules referides a les condicions meteorològiques
(Informant: Robert Miralles i Cebrià):

Lluna minvant, part igualant
Lluna creixent, part diferent
Lluna plena, porta nena
Cel rogent, pluja o vent
Quan hi ha boira, aigua segura
Any de gelades, any de pelades

Motius locals
(Informant: Bernat Ferrer Crespo):

Ondara: Polls o Pollets
Pedreguer: Berbenots
Dénia: Descarats
Xàbia: Desculats o Tabascots
Gata: Borratxos
Benidoleig: Caparruts
Beniarbeig: els de Sevilla la xica
Teulada: Teuladins
Poble Nou (Benitatxell): Mitges faves
Orba: Pàmpols

Vall d'Ebo: Socarrats o Gansos

Patró: Húngaros

Benialí: Mallorquins

Tàrbena: Mallorquins, Satarbeners o Rabuts

Castells: Fotres o Rabuts

Xaló: Cabuts o Capgrossos

Alcalalí: Beatos o Rebordins

Benigembla: Emponnats o Setmesins

Llíber: Gitanos

Senija: Viquingos

Benissa: Barxols o Fills de flare

Parcent: Raboses

5.6. Endevinalles

(Informant: Robert Miralles i Cebrià)

Sóc blanca de naixement, coberta de verd i llacets, i faig plorar a la gent quan em tallen a trossets. (La ceba)

Una cosa rodona que té pels a la fogona (La ceba)

Té braços i no és persona, té sola i no és sabata, té ferro i no és ferrer, té fusta i no és fuster, té escala i no és cap trona. (El carro)

Plana com la mà, blanca com la neu, parla sense boca i camina sense peus. (La carta)

Verd al bosc, negre al mercat i roig a casa. (El carbó)

Una capseta rodoneta, xicoteta i plena de muntanyetes bones de menjar. Si no m'endevines, ves-ho a preguntar. (La nou)

El mateix jo sempre sóc, faig encendre i apagar, tant faré com faig marxar, moltes coses d'aquest món. (El vent)

No tinc sentit ni tinc vista; les lletges faig enfadar i, sense saber dibuixar, sóc el millor retratista. (L'espill)

Una cosa com un plat que corre tot el mercat. (La Lluna)

Una cosa que de tapar s'ompli. (L'orinal)

Una caseta molt emblanquinadeta que ni té portes ni finestreta. (L'ou)

Endevinalla, endevinalleta, que té el rei a la bragueta? (El pardal)

Un bancal molt ben treballat que punta de rella no ha tocat. (La teulada)

Cent-cinquanta dalt d'una branca, totes del mateix color menys el governador. (El taronger)

Un ramal de senyoretes que pixen totes igualetes. (Els canals)

Dos germanetes que, quan són velletes, obrin els ulls. (Les espardenyes)

Una casa plena de gent que, per molt que toques, ningú et sent. (El cementiri)

Una cosa llarga i llonga que té pèls a la pisonga. (Granera)

Una cosa que, quan més plena està, menys pesa. (El forat)

Un llarg i dos redons que corren pels pantalons. (Les tisores)

Un gegant amb les castanyes penjant. (El datiler)

5.7. Jocs populars

Dels següents jocs populars haig de dir que l'informant dels tres primers (fer harca, tronqui i sencera) ha estat Salvador Bolufer, mentre que l'informant de la resta ha estat Robert Miralles i Cebrià.

FER HARCA: Joc una mica violent que consistia en organitzar lluites a pedrades entre grupets de xiquets. Les "tropes" s'agrupaven per barris, carrers, o escoles i a través dels respectius "líders" (normalment els xavals més grans i violents), es reptaven a fer "harca" marcant dia, hora, i lloc. La finalitat de "la batalla" era imaginària, però les pedres eren reals, motiu pel qual la major part dels participants d'aquesta activitat guarden com a record la seqüela d'algun trau al cap (popularment conegut com a "*trinxo*").

TRONQUI: Pegar-se pilotades uns als altres utilitzant una pilota massissa (normalment de goma) que circulava descontrolada per l'escenari del joc (normalment un carrer amb amagatalls). Després de cada rebot, qui primer agafava la pilota la llançava amb força contra qui més "a tir" es posava.

SENCERA: Es tractava de botar per damunt el llom del xiquet que "parava", el qual es col·locava amb l'esquena en posició horitzontal i el cap acatxat. Els participants s'ordenaven en fila índia i saltaven un darrere de l'altre seguint les instruccions del cap de la fila, que era qui ordenava com havia de ser el bot després d'avisar amb el crit de "*Sencera !!, acatxa la calavera* !!. Era habitual ordenar l'adornament del salt amb un "*líquer*" i/o una "*palmadeta*", referint-se respectivament a l'acció de pegar una coça o palmada al vol sobre el cul de qui "parava" (el qual era substituït pel primer que no botava d'acord amb les "instruccions" del cap de fila esmentat).

CARRET: consisteix en agafar un pal qualsevol i ficar-li dos taronges, una per cada extrem. Una vegada està fet, e llança costa avall, imitant així l'acció de les rodes d'un carro.

LA VARETA: un xiquet, després d'haver contat fins a trenta, persegueix els altres xiquets fins que en toque un amb la mà o amb la vareta. Després li tocarà a l'altre xiquet o xiqueta "pagar", és a dir, ser l'encarregat de perseguir amb la vareta els altres participants del joc.

A BOUS: en un pati o en una casa es fa un rogle o un quadrat que serveix com a lloc de salvació. Un xiquet fa de bou i persegueix els altres, els quals han d'arribar al lloc de salvació o córrer més que el bou perquè, si aquest t'agafa, passes a ser el bou.

A XAFAR: els xiquets i les xiquetes s'agafen de les mans formant un rogle mentre canten una cançoneta. Quan la cançó s'acaba, s'assigna un número a cada participant amb la intenció que el número u aconseguisca, pegant un únic bot, xafar els peu del número dos. Si no ho aconsegueix, aquest queda eliminat i el participant número dos ha de fer el mateix amb el número tres, i així consecutivament. Guanyarà qui siga capaç d'eliminar-los a tots.

La cançoneta:

N'hi ha un castellà
que té un rei
que té un soldat
que té una metralleta,
i una pistola
i n'hi ha una regina
que sempre li diu
que se'n vaja a dormir.

EL ROGLE O CADIRETA NETA: s'agafen tantes cadires com participants hi hagen, exceptuant-ne una. Llavors, es forma un rogle amb aquestes i, enmig, es posa l'encarregat de donar les ordres a la resta dels participants. D'aquesta manera, els ordena quan han de córrer i quan s'han d'asseure. En cada ronda queda un participant eliminat, el qual ix del rogle amb la seua cadira. El guanyador serà qui aconseguisca eliminar a la resta.

EL CAIXÓ ERA JO: el participant que dirigeix el joc assigna un nom secret a la resta, menys al que "paga", que no sap tampoc els noms dels altres. Llavors, el que "paga" s'agenolla ocultant la cara entre les cames del que dirigeix, el qual va cridant als participant per a què li peguen una patada al cul del que "paga" i després se'n torna al seu lloc. Ara, el xiquet que paga ha de descobrir qui li ha pegat i, mentre que els altres canten "el caixó no era jo!", agafa al que creu que li ha pegat i el director, en funció de si ha encertat o no, diu: "torna-lo que no és meu",

si ha fallat, i "dóna-me'l que és meu" si ho ha endevinat. Aquest procés es repetirà fins que descobrisca qui li ha pegat la patada.

EL GAT I EL RATOLÍ: es fa un rogle de xiquets amb les mans entrellaçades i un fa de gat i un altre de ratolí. El gat perseguirà el ratolí, el qual pot salvar-se entrant dins del rogle que els participants formen. Quan el ratolí entra dins del rogle, els altres xiquets el tanquen i el gat no pot entrar, llevat que aquest s'obriga. Llavors podrà entrar i caçar al xiquet que fa de ratolí. Durant el joc, per a què no es faja avorrit, s'aniran canviant contínuament els papers dels jugadors.

LA PAELLA: els participants s'asseuen enterra amb els ulls tancats i formant un rogle mentre que un altre va donant voltes per fora fins que decideix donar-li el mocador a un dels xiquets o una de les xiquetes que formen el rogle. Aquest/a s'ha d'alçar ràpidament i començar a córrer perquè, si els altres l'agafen, es tiraran damunt d'ell/a i començaran a mossegar-lo o a mossegar-la com si fóra una paella. També cap la possibilitat que el/la participant a qui li han donat el mocador es salve. Per això ha de passar-li el mocador a un altre/a que encara estiga assegut/da i el toque amb la mà. Llavors ell/a podrà asseure's i l'altre/a haurà de passar a ser la paella.

PEPITOS I PEPITES (Fig. 1): Els xiquets formen l'equip dels "Pepitos" i les xiquetes el de les "Pepites" i hi haurà els mateix nombre de participant en cada equip. Quan el jutge crida "Pepitos!", les xiquetes corren darrere d'ells, i els que són caçats queden eliminats. Quan el jutge diu "Pepites!", es produeix el mateix però al revés. Perd l'equip que es queda sense participants. Existeix una zona de salvació on es posen els jugadors que han estat eliminats.

LA CORRETJA (Fig. 2): es dibuixa un rogle enterra i es formen grups per parelles, un dins del rogle i de cara al company que es troba fóra. Després, el xiquet que porta la corretja persegueix un altre, el qual s'ha de ficar davant d'una de les parelles que es troben al rogle. El que es troba a la part de darrere ha de començar a córrer perquè passa a ser el perseguit.

Aquest procés es repeteix successivament fins que el perseguit li llança la corretja a un altre participant i es canvien els papers i, per tant, les posicions.

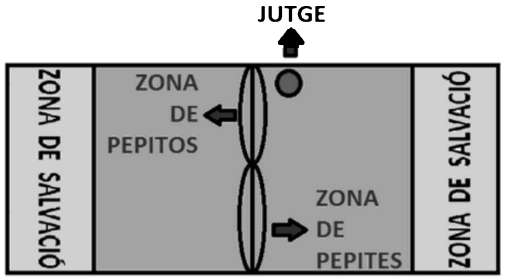

Fig. 1: Aproximació del terreny de joc.
Il·lustració de l'autor.

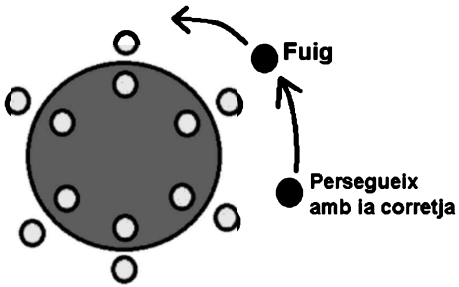

Fig. 2: Dinàmica del joc i distribució dels participants.
Il·lustració de l'autor.

L'OU: cada xiquet/a té una cullera amb un ou dins i han d'anar avançant superant obstacles sense que els hi caiga l'ou de la cullera. A partir d'aquí, es pot crear un tipus de concurs (comprovar qui passa més ous pels obstacles) o com a cursa (a veure qui ho fa amb menys temps).

L'ANELL: tots els participants posen les mans tancades davant del pit i un altre porta un anell i va fent veure que el deixa en la mà de cada participant, fins que realment el deixe en la mà d'algú. Llavors, s'elegirà un dels participant perquè diga qui té l'anell i si no ho endevina ha de "pagar prenda" (s'establia abans de començar el joc quin era el càstig o pagament i se l'anomenava d'aquesta manera).

LA PILOTA AL CAIXÓ: s'assigna un encarregat d'anotar en un paper el lloc de procedència imaginària de cadascun dels participants. Per exemple: Vicent de Gandia.

Es posa una pilota en un caixó i els participants es col·loquen formant un rogle i quan l'encarregat o apuntador crida el lloc assignat a un dels participants, aquest ha d'agafar la pilota i llançar-li-la a un dels altres, que ja hauran començat a córrer. Tots comencen amb 10 punts i per cada pilotada que reben en perden un, fins que els perden tots i són eliminats. El control del joc el porta l'encarregat (apuntador).

AGÜELETA QUINA HORA ÉS? (Fig. 3): tots els participant pregunten al que fa d'"agüeleta": "Agüelta, quina hora és?". Llavors l'"agüeleta" contesta amb una fórmula ja establerta i si veu moure's a algun dels participants, el fa retrocedir fins a la zona inicial. El joc finalitza quan algú arriba fins al lloc de l'"agüeleta" i passa a ocupar el seu lloc.

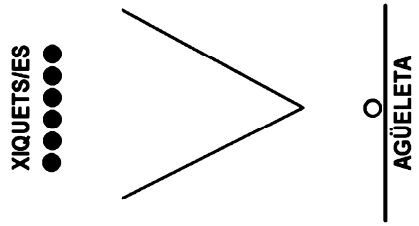

Fig. 3: Dinàmica del joc i distribució dels participants. Il·lustració de l'autor.

ELS COLORS (Fig. 4): un dels participants és l'encarregat d'assignar un color a la resta, exceptuant-ne a dos, dels quals un fa la funció de dimoni i l'altre d'àngel, però desconeixen els colors que s'han assignat als altres participants. Llavors, per torns, el dimoni i l'àngel aniran dient un color al jutge i aquest, si ho encerten, els entrega el participant corresponent, però sinó, els pega una patada al cul. Guanyarà l'àngel o en dimoni en funció de qui haja acumulat més colors (més participants).

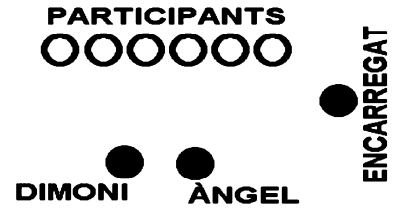

Fig. 4: Organització i distribució dels participants. Il·lustració de l'autor.

A CAVALLS (A BARALLAR-SE): joc molt senzill que consisteix en agrupar els participant per parelles, un farà de cavaller i l'altre de cavall, amb la intenció de fer enfrontament entre ells. D'aquesta manera, el cavaller puja dalt del cavall i s'enfronta a una altra parella. Qui aconseguisca tombar abans el cavaller, serà el guanyador de la partida.

L'ASSASSÍ: es reparteix a cadascun dels participant un paper, amb la particularitat que en un d'aquest està escrita la paraula "assassí", però ningú sap a qui li ha tocat. Llavors, aquest ha d'anar assassinant els demés participant guinyant-los l'ull. Qui descobrisca l'assassí *in fraganti*, guanyarà el joc.

PISSIPISSIGANYA: tots els participants es situen un al costat de l'altre, preferiblement formant un rogle. Llavors, es va cantant una cançoneta que rep el mateix nom que el joc i quan s'arriba a l'última síl·laba, el participant sobre el que cau ha de retirar el peu que li haja tocat.

La cançoneta:

Pissipissiganya, oli de la canya,

Filla mandoquera

Grana'm esta casa

No te la puc granar

Que tinc el fill del rei

Que té una gallina blanca

Que tot li ho escampa

I té un gall

Que fa flautes

Que ni són llargues, ni són curtes

L'agüeleta diu que amagues eixe peu

EMPOMAR: joc molt senzill que es juga per parells. Es fica un obstacle entre els dos membres de la parella (una cadira, un caixó, etc.) i han d'anar passant-se una pilota sense tombar-lo i sense que la pilota els caiga enterra. Si això passa, el jugador que ha comès la infracció queda eliminat i la seua parella ha de continuar jugant amb les altres parelles.

PARACOTXETS: joc gairebé idèntic a un altre que s'anomena "Taula o Mango". Un dels participant és l'encarregat de "pagar" i ha de perseguir els altres i, si en toca un, aquest/a passarà a "pagar". Els participants que no "paguen" es poden salvar ajupint-se.

En la primera ronda es decideix qui comença pagant cantant la cançoneta: "Un, dos, tres, paracotxets!". L'últim en ajupir-se serà el primer en "pagar".

LA SERPETA (Fig. 5): un dels participants és l'encarregat de fer rodar una corda o un cordell gruixut al voltant d'ell, simulant els moviments d'una serp. La resta de participants hauran de botar la corda sense que els toque, perquè si ho fa, queden eliminats. El guanyador del joc serà l'últim en ser eliminat.

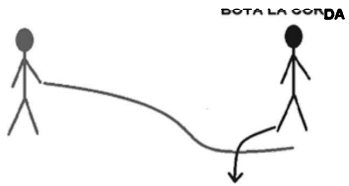

Fig. 5: Dinàmica del joc.
Il·lustració de l'autor.

COCOCOCODRILO NO TÉ CAP DE KILO (Fig. 6): es dibuixa un rectangle enterra en el qual hi ha, en un primer moment, el participant que fa de cocodril i, després, aniran entrant els jugador que siguen eliminats. La resta de participants, abans de començar el joc, comencen a cantar-li al cocodril "Cocococodrilo no té cap de kilo", fins que aquest ix del rectangle i comença a perseguir-los a tots. Quan n'agafa un, aquest ha d'entrar al rectangle i només podrà ser salvat si un altre company passa per davant d'ell i li dóna la mà. El joc s'acabarà quan el participant que fa de cocodril aconseguisca eliminar-los a tots, exceptuant-ne a un, que passarà a ser el cocodril en la següent ronda.

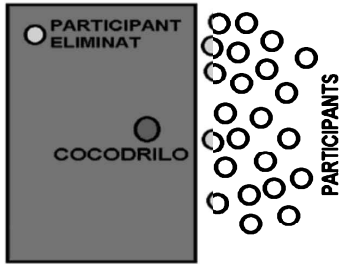

Fig. 6: Aproximació del terreny de joc i de la distribució dels participants.
Il·lustració de l'autor.

XINXES I CAPARRES: es formen dos fileres de sis participants cadascuna, uns de cara als altres, deixant un corredor enmig d'ells/es. Un/a altre/a participant fa de "mare" i ha d'anar passant pel corredor. Si diu el nom d'un sant, els demés la respecten, però si pronuncia alguna blasfèmia, tots començaran a pegar-li. Si algú no ho fa així, haurà d'acompanyar el participant que fa de "mare" i correrà la seua mateixa sort.

LA BOTELLETA: tots els participants s'asseuen en rogle i enmig posen una botella la qual fan rodar. Quan aquesta es deté, el/la participant a qui apunta, ha de fer una de les proves que prèviament s'han pactat (cantar una cançó, imitar un animal o algú conegut, etc.)

L'ALL I LA CEBA: un participant, amb una pilota a les mans, pregunta als altres: "De qui és la pilota?", i li contesten: "de l'amo". Llavors, el participant que porta la pilota torna a preguntar "I de qui

més?", "Del que l'agafa primer" responen els altres. En aquest moment llança la pilota i qui l'agafe pot anar pegant-li amb aquesta als demés. La pilota canvia molt de mans i d'esquenes.

UN POQUET MÉS ALTET (Fig. 7): dos xiquets o dos xiquetes sostenen una corda, un per cada extrem. Comencen a agitar-la i els participants han d'anar entrant d'un en un a botar-la. Quan l'últim entra crida "Un poquet més altet" i els que agiten la corda pugen l'altura. Es repetirà el mateix procés sempre que algú ho demane i fins que només en quede un que siga capaç de seguir el ritme i botar la corda sense ensopegar amb ella.

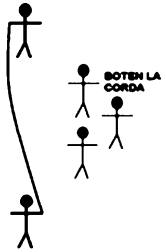

Fig. 7: Dinàmica del joc i distribució dels participants. Il·lustració de l'autor.

LA PENYORA AMAGADA: es trau el participant que "paga" fóra de la cambra on es realitzarà el joc i s'amaga una penyora (un mocador, un duro, una goma, etc.) en algun lloc d'aquesta. Després, es crida el participant que estava fóra i l'ha de buscar mentre els altres van dient "gelat, tibiet, calent o cremant", en funció de si va per bon camí o no en la seua recerca. D'aquesta manera, "gelat" significa que va mal encaminat, "tibiet" que va millorant, "calent" que està molt a prop i "cremant" que ho té pràcticament davant.

JOC DE PASQUA (Fig. 8): es formen dos fileres entre les participants del joc (aquest està, o estava, adreçat sobretot a xiquetes), unes de cara al les altres, deixant un corredor enmig d'elles. Llavors, mentre una altra participant va corrent amunt i avall pel corredor que han format, les altres van cantant-li:

La cançoneta:

La senyora Pepita (el nom de la xiqueta)
que apenà està
es va morir
de tant de pensar.
Si pensa amb Joaquim (nom del xic que estima),
Joaquim no la vol,
i ella de pena
morir-se vol.
A Pepita li donaren
xocolate amb aiguarràs,
i a Joaquim li donaren
xocolate amb verí.
Que isca vostè,
que la vull vore ballar

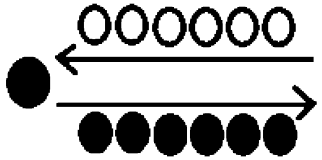

Fig. 8: Dinàmica del joc i distribució dels participants. Il·lustració de l'autor.

5.8. Costums desaparegudes al poble d'Ondara

L'ESQUELLADA: quan es casaven dos viudos, la vespra del casament eixien al carrer una certa quantitat de gent amb esquelles a l'esquena fent soroll i sarau per tot el poble.

PIULAR: la vespra de casament entre dos joves, el nuvi anava d'amagades a la caseta de camp on vivia la núvia per dir-li burrades (frases i paraules un poc molestes en aquells temps).

LA COMBREGACIÓ: antigament, quan algú estava a punt de morir, el cura i el sagristà s'encaminaven cap a casa del moribund acompanyats d'una campaneta i de dos escolans. Allà per on passaven, el sagristà feia sonar la campaneta i totes les dones s'agenollaven al carrer al pas de la comitiva que anava a combregar el moribund.

LES BACSAGUES (O BACSOLES): consistia en fer soroll amb motius festius el dia de la mort de Jesucrist (durant la Setmana Santa) fins que ressuscitava el dia de Pasqua. Per a això, utilitzaven un tipus de roda feta de llauna i coberta de pedres que estava situada dalt del campanar del poble.

Una vegada s'acabaven les festivitats, es tornaven a fer sonar les campanades de sempre amb la senyal de joia.

6. Conclusions

Mitjançant aquest treball, he realitzat una recerca i recopilació de material etnopoètic encara vigent a la Marina Alta i amb un alt valor entre les persones que encara conserven, d'alguna manera, aquestes formes d'expressió. Amb això vull dir que encara formen part de les seues vides i les utilitzen en certs àmbits i amb diferents finalitats.

Però la diferència, pel que fa al seu coneixement i al seu aprenentatge, es troba en la transmissió perquè, així com els informants que tenen al seu abast tot aquest material oral el van aprendre dels seus pares, avis, companys/es, etc., ells o elles no han pogut realitzar la mateixa acció, ja que la majoria dels seus descendents no han mostrat el mateix interès que ells/es per aprendre-les i utilitzar-les, possiblement per la ràpida evolució del món i de les costums dels seus habitants.

No obstant això, considere que aquesta evolució i aquests canvis de temps i de costums no haurien de ser un problema ni un inconvenient, més bé al contrari, hauríem d'haver intentat adaptar totes aquestes formes d'expressió als nous temps i saber en quin context utilitzar-les. Això no significa que hui en dia no es faja així, sinó que el número de persones que les acostuma a fer servir ha disminuït considerablement i els contextos s'han reduït, arribant a ser un factor preocupant i que s'ha

de tindre en compte perquè pot ser un senyal que ens alerta que en un futur aquestes formes desapareixeran.

A pesar d'aquests factors no veig possible una imminent desaparició d'aquest material ni del fet de transmetre'l oralment perquè, tot i que, com ja he anomenat abans, haja disminuït el nombre d'usuaris, encara són moltes les persones que li donen una gran importància i que, d'una forma o d'una altra, en un ambient més formal o més informal, encara aprofiten certes situacions per fer ús dels seus coneixements, sobretot pel que fa a les fórmules o refranys, però també són freqüents les rondalles o les llegendes a l'hora d'entretindre els membres més menuts de la família.

També m'agradaria justificar l'apartat dels jocs populars i he de dir que m'ha paregut molt interessant ficar-los en un treball com aquest perquè sempre han estat un dels punts de reunió i de trobada més significatius entre persones de totes les edats, ja que s'han practicat des de menuts fins a grans, perquè s'han practicat en un ambient de col·lectivitat, sobretot en dates senyalades del calendari que acostumen a celebrar-se amb amics o familiars (com per exemple, Pasqua, Nadal, etc.).

Per últim, com a conclusió general i de tancament, que resumeix a grans trets tot allò viscut durant la realització d'aquest treball i també la seua finalitat, és que he pogut comprovar que la literatura oral i totes les seues formes d'expressió estan més vives del que ens pensem i tenen un valor en l'àmbit social i moral molt important per a les persones, sobretot les que viuen en un poble. Però, tot i això, també he de dir que, si no es fan més treballs de recopilació de material o es potencia d'alguna manera aquest gènere, acabarà desapareixent, ja que majoritàriament té més importància entre les persones d'una edat més avançada, mentre que la gent més jove cada vegada ha perdut més l'interès.

7. Bibliografia

BATALLER CALDERON, J. (1999): *Les rondalles valencianes*. València, Col·lecció Minor.

BORJA I SANZ, J. (2006): *La narrativa oral: rondalles i llegendes en l'imaginari col·lectiu contemporani*. Alacant, Universitat d'Alacant.

BORJA I SANZ, J. (2005): *Llegendes del sud*. València, Ed. Bullent.

CATALÀ VIÚDEZ, M. (2000): *Metodologia de recerca etnològica*. Barcelona, Generalitat de Catalunya.

ESCANDELL, D. (2011): *Etnopoètica i territori: unitat i diversitat*. L'Alguer, Grup d'estudis etnopoètic de la societat catalana.

JASON, H. (1977): *Ethnopoetry: form, content, function*. Bonn, Linguistica Biblica.

MARTÍNEZ, F. (1995): *Llegendari valencià*. Alacant, Ed. Institut de cultura "Joan Gil-Albert".

MONFERRER MONFORT, À. (2004): *El romancer valencià*. Picanya, Ed. Bullent.

ORIOL, C.; PUJOL, J. M. (2008): *Index of catalan folktales*. Helsinki, Academia Scientiarum Fennica.

ORIOL, C.; PUJOL, J. M. (2003): *Índex tipològic de la rondalla catalana*. Barcelona, Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura.

ORIOL I CARAZO, C. (2002): *Introducció a l'etnopoètica. Teoria i formes del folklore en la cultura catalana*. Valls, Cossetània Edicions.

PALOMA, J. A. (1993): *Literatura oral. Romanços. Corrandes. Cançons. Rondalles*. Barcelona, Ed. Bruño.

ROVIRÓ I ALEMANY, X. (2000): *100 llegendes de la Plana de Vic*. Sant Vicenç de Castellet, Farell.

SALES, M. (2010): *Etnopoètica : incidència, difusió i comunicació en el món contemporani.* L'Alguer, Grup d'estudis etnopoètic de la societat catalana.

UTHER, H. (2004): *The Types of international folktales: a classification and bibliography, based on the system of Antti Aarne and Stith Thompson.* Helsinki, Academia Scientiarum Fennica.

LA PARTICIÓ DE FRUITS EN ELS SENYORIUS DE LA MARINA ALTA AL SEGLE XVII

Jaume Noguera Mengual

1.Preàmbul

En les passades Jornades d'Estudis d'Ondara, vaig presentar una ponència sobre les regalies o drets de monopoli que corresponien als senyors. Ara em referiré a un altre aspecte del règim senyorial del segle XVII que també té una gran importància econòmica, especialment per als vassalls. Els llauradors sis-centistes tenien molt en compte la proporció en què es concretava la partició de fruits entre ells i el senyor, perquè no és el mateix donar-li al senyor una part de tres que donar-li una part de dotze. És evident que en el primer cas la partició resulta molt més onerosa per al colon que no en el segon on aquest es quedava amb una proporció major de la collita. I això li venia molt bé perquè, una vegada pagats els impostos i els censos i satisfet l'autoconsum de la família, tenia la possibilitat de disposar d'un excedent agrícola que podia vendre i amb els diners que obtinguera adquirir noves terres. És una circumstància que afavorirà l'aparició ja al segle XVIII d'un grup de llauradors benestants a tots els senyorius. Els seus fills ja no seran tots llauradors, sinó que es dedicaran a altres professions més reconegudes socialment: advocats, notaris o preveres. Efectivament, aquests llauradors coneixen la prosperitat, però segueixen formant part d'un sistema socioeconòmic que resulta favorable al senyor. Les propietats que tenen les comparteixen amb ell, perquè en aquell moment no existeix encara la propietat absoluta que després s'implantarà. Són llauradors que abracen el liberalisme, ja que és la ideologia que propugna la desaparició de l'Antic Règim, el règim de senyors i vassalls. I els convé un nou sistema en què tots siguen considerats ciutadans i on les diferències entre individus no depenguen del seu origen, ço és, del seu naixement en un determinat estament, sinó de la riquesa, com a resultat del treball i la diligència de cadascú.